

ДЖЕРЕЛА ФОРМУВАННЯ РЕСУРСІВ БАНКУ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЦЬОГО ПРОЦЕСУ НА РІЗНИХ ЕТАПАХ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

У статті розглянуто джерела формування ресурсів комерційного банку а також зосереджено увагу на особливостях використання кожного із джерел на різних етапах розвитку економіки. Досліджено перспективність використання окремих джерел в умовах економічного розвитку України.

The article deals with the sources of banks resources formation. The problems of using each of the sources at different stages of economic development are outlined. The prospects of use of certain sources in the economic development of Ukraine are investigated.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Формування достатньої за обсягом та належним чином збалансованої ресурсної бази банків – це саме те питання, яке найбільше турбує відповідального менеджера банку і яке є його пріоритетною задачею. Адже саме це дозволить проводити широке коло активних операцій банку з використанням наявних ресурсів і максимально зрівноважить усі ризики, пов'язані з достатньою кількістю і надійністю сформованих ресурсів. Зміцнення ресурсної бази сприяє підвищенню можливостей банків у задоволенні поточних та інвестиційних потреб суб'єктів господарювання і домогосподарств у додаткових фінансових ресурсах. Водночас у сучасних умовах фінансової кризи в Україні помітно загострилась проблема формування та, як результат, використання ресурсів банками. Ресурси, що надають позичальники у користування банку, стають більш короткими, дорожчими і дуже нестійкими. Це відбувається за різних причин, серед яких: недовіра до банків, непослідовні та іноді помилкові дії уряду та наглядових органів, низький рівень життя та доходів у суспільстві, негативний досвід попередніх «взаємин» між банком та його клієнтами та інші проблеми. Саме за цих причин доцільним є більш глибоке вивчення теоретичних основ питання про джерела формування ресурсів банку.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Вивченню питань пов'язаних з ресурсами банку присвячено дослідження багатьох учених-економістів, серед них: О. І. Білик, З. М. Васильченко, О. О. Власенко, А. П. Вожжов, Т. Н. Данилова, О. А. Дмитрієва, Н. П. Дребот, Н. О. Кожель, А. М. Мороз, М. Ф. Пуховкіна, В. В. Рисін, М. І. Савлук та інші. Ці науковці розглядають різні підходи до визначення поняття ресурсів банку, окреслюють власні погляди щодо джерел їх формування.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Утім, аналіз публікацій засвідчив, що всі ці наукові надбання потребують узагальнення та підсумування, саме тому автор вважає за доцільне більш глибоко вивчити, узагальни та доповнити власними висновками теоретичні питання щодо призначення та джерел надходження ресурсів комерційних банків з урахування циклічності розвитку економіки.

Постановка завдання. Метою статті є проведення аналізу існуючих поглядів щодо джерел формування ресурсів банку, а також узагальнення та доповнення цієї проблематики.

Виклад основного матеріалу дослідження. Першочергово з'ясуємо, що ж таке ресурси банку та які джерела їх формування. Банківські ресурси – сукупність грошових коштів, що перебувають у розпорядженні банку та використовуються ним для виконання своїх функцій та операцій [1, с.504]. А джерела їх формування – це шляхи надходження ресурсів на рахунки банківської установи, які на певних умовах між банком та його

контрагентом тимчасово переходять у користування банку для проведення ним активних операцій та забезпечення його повноцінної діяльності з метою одержання прибутку.

Виходячи з такого розуміння, з'ясувати джерела формування банківських ресурсів нам дозволить перелік його контрагентів, тобто всіх юридичних та фізичних осіб, а також органів державної влади, які співпрацюють з банківськими установами.

Розглянемо детально кожне із джерел та з'ясуємо його особливості, переваги та недоліки для банку та його контрагентів.

Отже, загалом, якщо поєднати всі існуючі критерії класифікації ресурсів банку, можна побудувати загальну схему, що відобразить повну картину джерел формування ресурсів банку (рис. 1).

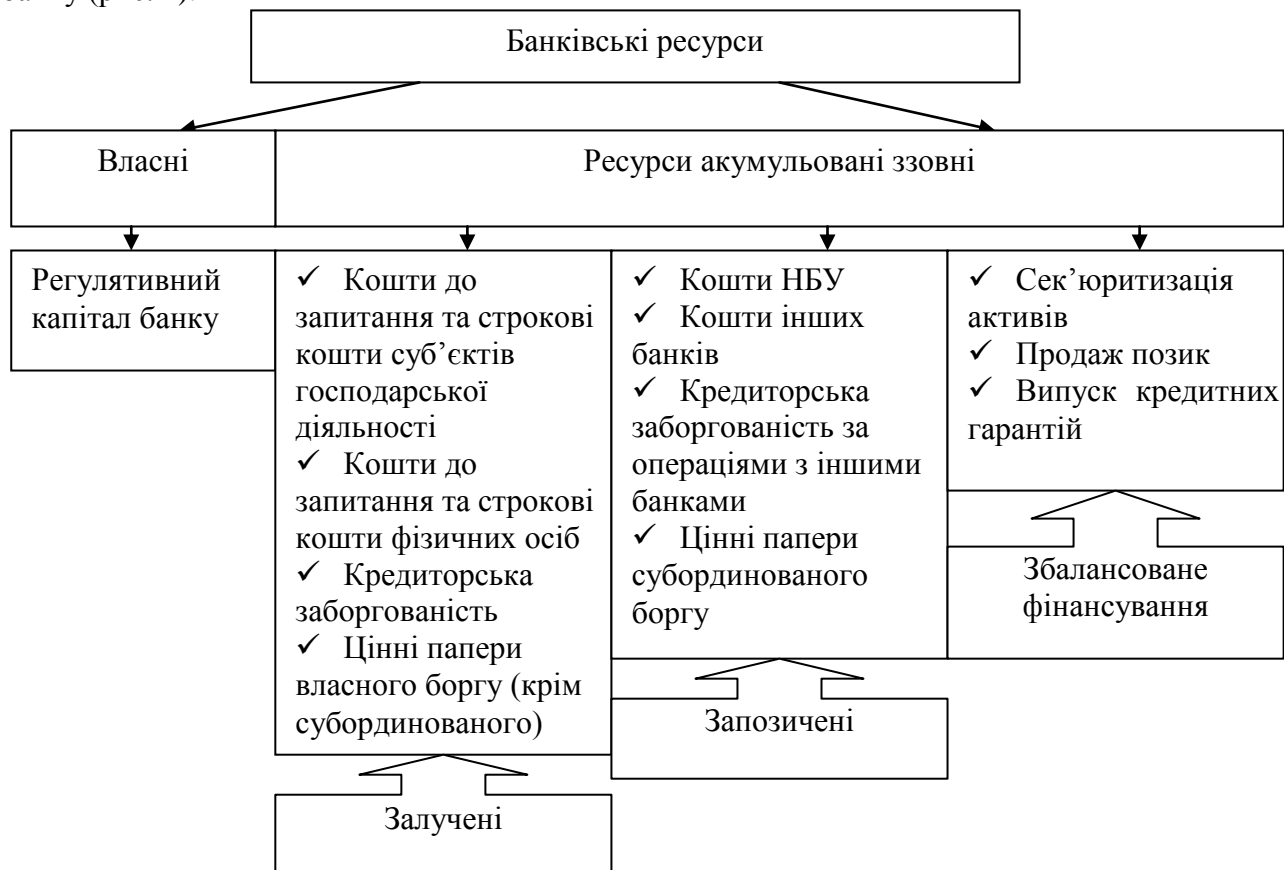

Рис. 1. Джерела формування ресурсів банку (складено автором)

А тепер зосередимось на кожному із цих джерел детально з точки зору його особливостей, переваг та недоліків для сторін учасників цих відносин у процесі формування ресурсів банку.

Власні джерела – це кошти внесені акціонерами банку під час його створення, а також кошти утворені в процесі подальшої діяльності банку. Зважаючи на джерела і порядок формування, власний капітал банку складається зі статутного капіталу, резервного капіталу, спеціальних фондів, нерозподіленого прибутку, субординованого боргу. На розмір власного капіталу банку впливають вимоги регулюючого органу, а також особливості діяльності самого банку (наявність великих клієнтів, рівень ризикованості у проведенні активних операцій банку тощо). Загалом ця частина ресурсів банку складає невелику частину від загального обсягу ресурсів і слугує скоріше для резервних цілей аніж для забезпечення фінансової та господарської діяльності банку.

Основну ж частину банківських ресурсів складають саме залучені та запозичені. У банківській практиці серед джерел формування залученого капіталу пріоритетна роль традиційно належить депозитам. Сучасна банківська практика характеризується великим різновидом депозитів і депозитних рахунків. Від характеру депозитів залежать види

кредитних операцій, відповідно, розмір доходу банку; правильна організація депозитних операцій забезпечує ліквідність комерційних банків; депозитні операції сприяють прискоренню безготівкових розрахунків; ресурси, сформовані за рахунок депозитних операцій, значно дешевші міжбанківських кредитів. У сучасних умовах формування залучених банківських ресурсів може здійснюватися двома основними способами: шляхом проведення депозитних операцій та отримання позик на грошовому ринку. Ще одним джерелом поповнення ресурсів комерційного банку є міжбанківське кредитування. Міжбанківські кредити мають, зазвичай, короткостроковий характер. Загальний розмір отримання комерційним банком міжбанківських ресурсів обмежується розміром власних ресурсів банку. Комерційні банки можуть позичати кошти у Національного банку України шляхом: одержання кредитів через закриті кредитні аукціони; ломбардне кредитування або кредитування під забезпечення державних цінних паперів; рефінансування у формі переобліку векселів та перезастави векселів. Також до зовнішніх джерел формування ресурсів можна віднести позабалансове фінансування банку: сек'юритизація активів, випуск кредитних гарантій, продаж позик.

Питанням формування та розподілу банківських ресурсів займався І. В. Вишняков. У власному дослідженні [2, с.94] він стверджує, що основним джерелом акумулювання коштів комерційних банків є «депозити до запитання». Основною особливістю зазначених депозитів є можливість їх миттєвого вилучення з банку. Цей вид ресурсів, на думку автора, є ризикованим. І. В. Вишняков спробував змодельювати динаміку обсягів як окремих депозитів «до запитання», так і сукупності всього банківського ресурсу цього виду. Він запропонував модифікації стохастичних мультиплікативних моделей динаміки обсягу депозитів, враховуючи невизначеність у поведінці вкладника та використовуючи деякі схеми теорії надійності та теорії масового обслуговування [3]. Отже, як бачимо, виходячи з теоретичних досліджень і практичного досвіду, що переважно ці ресурси є найвагомішими в діяльності банку, але водночас вони досить ризикові та часто коштовні.

Розглянемо питання щодо процесу формування банківських ресурсів на різних етапах розвитку економіки. Для цього спочатку з'ясуємо сутність самого процесу формування банківських ресурсів.

Процес формування банківських ресурсів – це послідовний рух коштів з моменту виявлення потреби у банку в них, а у фізичної чи юридичної особи з моменту виникнення бажання надати ці кошти банкові на умовах і строках, що визначені обома сторонами цього процесу, до моменту надходження цих коштів на рахунки в банк та планування його подальших дій з їх використанням. В ідеальних економічних умовах цей процес є необхідним і цікавим обом сторонам даної угоди. Але все залежить від того, яку політику проводить держава та, зокрема, її органи управління банківською діяльністю, яку політику проводить банк щодо зацікавлення та мотивування потенційних клієнтів, і, найголовніше, які соціальні та моральні передумови співпраці з банками та довіри до них існують у конкретній спільноті в межах країни. Щоб з'ясувати особливості процесу формування банківських ресурсів в різні періоди розвитку економіки спочатку необхідно визначитися з окресленими етапами. Саме на цьому варто зосередити головну увагу.

Отже, економічний розвиток можна відобразити як показано на рис. 2.

Економічний цикл – це період розвитку економіки від початку однієї кризи до наступної. Складається із таких фаз: криза, депресія, поживлення, піднесення. Прояви економічних циклів можна побачити за низкою ознак – показників економічної активності, основними з яких є: рівень завантаженості виробничих потужностей; сукупні обсяги виробництва; загальний рівень цін; зайнятість населення (безробіття) та рівень його доходів; прибутки та курси акцій найбільших корпорацій; динаміка попиту на товари тривалого користування; інвестиції у нове будівництво тощо. Саме ці етапи розвитку економіки стануть основою подальших досліджень у проблемі формування ресурсів банку. Розглянемо кожен із цих етапів окремо і зосередимось на процесі формування ресурсів банку в межах кожного з етапів.

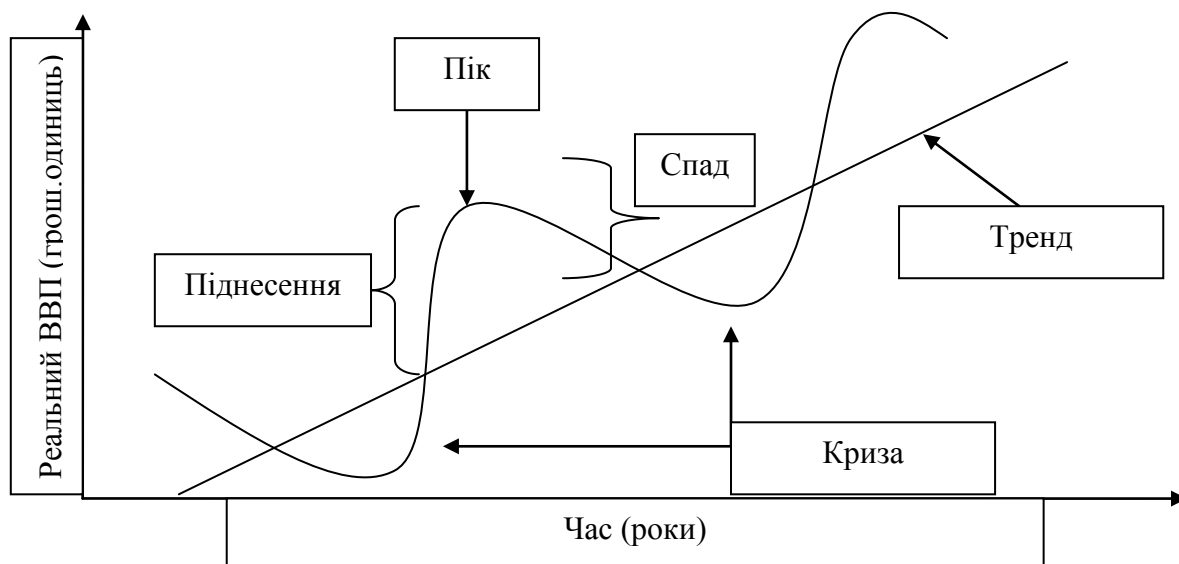

Рис. 2. Цикли економічного розвитку (складено автором)

Криза (спад) – це етап, що завершує попередній періодичний цикл і є початком наступного етапу (етапу піднесення). Його характеристики для процесу формування ресурсів банку такі: труднощі у пошуку нових клієнтів та втрата великої кількості існуючих через вплив коштів із банківської системи у позабанківський обіг, як наслідок, скорочення обсягів проведених банківських операцій та втрата прибутку банку, зростання попиту на ліквідність (готівку), збільшення ставки позичкового відсотка, паніка на ринку цінних паперів та ажіотажна поведінка з боку контрагентів банку, курс акцій самого банку швидко падає. У цей період дуже поширеним явищем є закриття і банкрутство банків, передусім дрібних, які є найбільш вразливими в такій ситуації, і, як наслідок, втрата клієнтами банку частини заощаджень та посилення рівня недовіри до банківської системи загалом в результаті такої втрати. Внаслідок падіння інвестиційної та ділової активності збільшується зростання безробіття. Офіційно фазою економічного спаду, або рецесією, вважають падіння ділової активності, що триває понад три місяці поспіль.

Депресія – фаза циклу, якій властивий застій у банківській сфері, виробництві та економіці загалом. Національний продукт уже не зменшується під час спаду, але й більше не зростає, відсоткова ставка падає до свого мінімального значення. У зв'язку з цим зростає сукупний попит з боку суспільства і готуються умови до поживлення виробництва і комерційної діяльності. Отже закладаються підвалини для позитивних зрушень в діяльності банків та формуванні банківських ресурсів.

Поживлення – спостерігається підвищення ділової активності, що супроводжується зростанням промислового виробництва та інвестицій, як наслідок, активно зростає попит на банківські продукти та послуги, помітно скорочується безробіття і у населення з'являється можливість вкладати кошти на банківські рахунки, оскільки відбувається підвищенням особистих доходів і прибутків. Нарощування інвестицій поживляє попит спочатку на капітальні блага, а потім і на споживчі, адже зростає зайнятість. Найяскравішою ознакою поживлення є збільшення платоспроможного попиту. Тому для виходу із застійного стану застосовується стимулювання попиту. Обсяг виробництва досягає попереднього найвищого рівня, і економіка вступає у фазу піднесення.

Піднесення (зростання) – це фаза циклу, коли обсяг виробництва перевищує обсяг найбільшого піднесення попереднього циклу і зростає найвищими темпами. Розпочинається справжній економічний бум, швидке економічне зростання, яке у свою чергу є підґрунтям для наступного спаду і нового економічного циклу. Адже цей економічний бум часто буває надмірним і не підтверджений реальним виробничим процесом («мильна бульбашка», що

зростає до критичних розмірів і після цього руйнується). Після цього починається новий економічний цикл.

На кожному з цих етапів розвитку економіки банк повинен вести адекватну та виважену політику у сфері формування власних ресурсів задля того аби у період кризи зберегти місце на ринку банківських послуг і мати можливість здійснювати подальшу діяльність після завершення кризи і початку нового зростання.

Але використовуючи теоретичні аспекти цього дослідження потрібно розглянути і інше питання, яке потребує заглиблення. Яка ж саме частина банківських ресурсів є найперспективнішою для самих банків та економіки країни зокрема в питанні їх дешевизни, достатності потенційних обсягів залучення та впливів на економічний розвиток держави. І цю перспективу створюють залучені та запозичені ресурси.

Проаналізуємо, які ж є потенційні можливості для банківської системи України щодо обсягів залучення ресурсів у банківську систему. За даними НБУ сьогодні поза банківською системою перебуває близько 289,5 млрд. грн. [4].

За даними НБУ станом на липень 2014 року МЗ становив 945,3 млрд. грн., а тому частка готівки поза банківською системою становить близько 30,63%, а це серйозний запас міцності, який країна може використати для розвитку економіки при правильній політиці держави та її якісних змінах і також при ефективній діяльності комерційних банків щодо залучення цих ресурсів на власні рахунки. Цей обсяг готівки є потенційним джерелом формування ресурсів банків України, який може надати економіці значний поштовх для розвитку.

Висновки і перспективи подальших розробок. Розглянувши питання джерел формування ресурсів банку, можна з'ясувати яке із досліджуваних джерел та яким чином може використовувати банк для найефективнішої діяльності та менеджменту власної ресурсної бази на різних етапах розвитку економіки. Проведене дослідження дозволило з'ясувати, що кожне джерело формування ресурсів банку має низку як позитивних, так і негативних особливостей для всіх учасників процесу. Залежно від загального стану економічного розвитку в країні і місця кожного окремого комерційного банку в цій системі менеджмент банку може проаналізувати найкращі шляхи формування ресурсів свого банку і визначити який із варіантів є найбільш прийнятним для нього в конкретний момент часу. Враховуючи статистичні дані за обсягом залучених потенційних ресурсів для банківської системи, які були наведені в дослідженні, можна стверджувати, що в Україні є «запас міцності» цього джерела формування ресурсів. Для цього лише потрібна консолідована діяльність з боку держави та комерційних банків аби стимулювати приплив цих ресурсів у банківську сферу, що може надати поштовх до економічного зростання в складний для економіки період.

Список використаної літератури

1. Банківська енциклопедія / С. Г. Арбузов, Ю. В. Колобов, В. І. Міщенко, С. В. Науменкова. – К.: Центр наукових досліджень Національного банку України: Знання, 2011. – 504 с.
2. Вишняков И. В. Стохастическая модель динамики объёмов банковских депозитов «до востребования» / И. В. Вишняков // Экономика и математические методы. – 2002. – № 1. – С. 94–104.
3. Шевцова О. Й. Фінансові ресурси універсальних банків України: джерела та методи залучення [Електронний ресурс] / О. Й. Шевцова, Є. О. Сиволап. – Режим доступу: <http://vestnikdnu.com.ua/archive/201372/shevtsova.html>.
4. Бюлетень національного банку України за липень 2014 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document;jsessionid=07FBFE920A815C9A0EB30B20DF7BD36B?id=4881605>.

Стаття надійшла до редакції 29.09.2014.